

ТЕОРІЇ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

Б.М. Ткач. Теорії девіантної поведінки. Висвітлено провідні теорії девіантної поведінки. Охарактеризовано бачення причинності біологічних теорій у вродженій предиспозиції до девіацій. Розкрито сутність соціальних теорій та виявлено їхню неспроможність пояснити стійкість одних індивідів до девіантності та піддатливість інших в ідентичних соціальних умовах. Психологічні теорії причинності девіацій вбачають у поєднанні особистісного чинника з біологічним чи соціальним. Запропоновано сучасну парадигму девіантної поведінки, яка опиратиметься на ситуацію та нейропсихологічні особливості особистості. У плані психотерапії пропонується створення метатеоретичного підходу для застосування психотерапевтами у корекції девіацій.

Ключові слова: девіантна поведінка, особистість, норма, невроз, корекція, нейропсихологія.

Б.М. Ткач. Теории девиантного поведения. Освещены ведущие теории девиантного поведения. Охарактеризованы видение причинности биологических теорий в врожденной предиспозиции к девиациям. Раскрыта сущность социальных теорий и выявлены их несостоятельность объяснить устойчивость одних индивидов к девиантности и податливость других в идентичных социальных условиях. Психологические теории причинности девиаций видят в сочетании личностного фактора с биологическим или социальным. Предложена современная парадигма девиантного поведения, которая будет опираться на ситуацию и нейропсихологические особенности личности. В плане психотерапии предлагается создание метатеоретического подхода для применения психотерапевтами в коррекции девиаций.

Ключевые слова: девиантное поведение, личность, норма, невроз, коррекция, нейропсихология.

Постановка проблеми. Девіантна поведінка – поведінка, що відхиляється від прийнятих у соціумі ціннісно-нормативних стандартів, була, є і, напевно, буде однією з проблем у суспільстві. Через те, що динамізм часу, складність соціальної практики та поступ людства постійно змінює правила та норми у певному соціумі; міграцію людей з одних спільнот в інші; глобалізацію.

Країни, які пережили збройний конфлікт, неодмінно переосмислюють свій світогляд та цивілізаційні цінності. В американській науковій літературі дуже добре висвітлено "в'єтнамський синдром". Проявляється він у третини людей, які повернулися з війни, дезадаптацією, антисоціальною налаштованістю, набуває субкультурного ухилу, пов'язаний з бунтом, адикціями та девіантною поведінкою. Тому в цей складний для нашої держави період збройного конфлікту ця проблема є актуальною.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Існує багато праць (Д.В.Гордевський, С.А.Гриценко, О.С.Тарновська, О.Р.Охременко, Н.А.Прусс, В.В.Щербина, Н.О.Кодацька, В.М.Санжаровець та ін.), у яких присутній монодисциплінарний підхід. Проте вони не дають цілісної картини даного феномену. Були також намагалися застосувати комплексний підхід (Н.В.Ківенко, Т.З.Гарасимів, Н.М.Апетик, В.Д.Менделевич, Е.В.Змановська та ін.), але ж знову це лише еkleктика з категоріальних апаратів та методологій.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на високу активність міждисциплінарних досліджень біології, соціології, права та психології, девіантологія залишається квазі-наукою, яка не має свого категоріального апарату та методології.

Мета нашої статті – визначити оптимальні психологічні системи для створення сучасної парадигми девіантної поведінки.

Завдання: розглянути провідні теорії девіантної поведінки у психології та сумісних науках (біології та соціології); з'ясувати, які теорії можуть слугувати для побудови сучасної парадигми девіантної поведінки; встановити наявність евристичних та конструктивних підходів для психокорекції осіб з девіантною поведінкою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Будь-яка теорія описує і пояснює дійсність із певним спрощенням. Тобто вона не бере до уваги ті аспекти дійсності, які з її точки зору малозначущі, бо тотальне врахування всіх особливостей об'єкта вивчення є неможливим. Тут варто зазначити, що правові теорії виводяться у правовій галузі знань і не можуть претендувати на пояснення, а мають лише описовий і систематизуючий характер.

Існує два принципово відмінних підходи у поясненні девіантної поведінки. Перший через причинність біологічних детермінант людської поведінки, тобто спадковість, вроджені властивості індивіда (набуті за внутрішньоутробний період, народження) та імпринтинг. Другий через соціальні детермінанти, тобто набути в умовах суспільних процесів та норм, прийнятих у даному суспільстві. На сучасному етапі розвитку науки немає ультрадептів одного чи іншого підходу, схилиються до динамічної взаємодії обох причинностей, і консолідуючим неачалом є психологічні теорії [4]. Проте варто розкрити всі провідні теорії, адже кожна висвітлює певну грань феномену девіантної поведінки.

Розглянемо біологічні теорії. Ч.Ломброзо вважається засновником біологічного напрямку у кримінологічному вивченні суспільства. Працюючи лікарем у тюрмі, дійшов висновку, що з-поміж усіх чинників домінуючим у появі кримінальної поведінки є спадковий. Застосовуючи антропометричний метод дослідження, виділив 37 характеристик "вродженого злочинного типу" [8].

Згодом його погляди були заперечені подальшими дослідженнями, проте дали поштовх пошуку типових індивідуально-психологічних особливостей злочинця.

Г.Айзенк виявив, що екстраверти більш схильні до злочинності, ніж інтроверти, і причинність приписував спадковості [2]. Далі пішов цілий каскад досліджень, до якого й сам мав причетність, у яких тій чи іншій індивідуально-психологічній особливості, а інколи поєднанні кількох приписували причетність появи девіацій, адикцій чи делінквентній поведінці [18].

Близнюковий метод, застосований Ф.Гальтоном, допоміг виявити, що існує генетична передиспозиція до певного типу реагування на події, зокрема агресивністю та гнівом. Г.Мендель і Ф.Гальтон дали початок розвитку евгеніки та психогенетики.

Хромосомна теорія. Бурхливий розвиток генетики в шістдесятих роках минулого століття спричинив пошук кореляцій між генами і поведінкою, зокрема кримінальною. Було виявлено, що в закладах позбавлення волі у чоловіків з хромосомним набором ХУУ (зайва У хромосома) більше, ніж серед звичайного населення. Причиною був нижчий рівень інтелекту, і вони частіше попадалися правоохоронним органам [15].

Зараз відомо про існування множинної дії генів, епігенетичний чинник та про те, що експресія генів залежить від довкілля.

Розвиток ендокринології також зробив внесок у вивчення девіантної поведінки. Виявилось, що у третини в'язнів були афективні розлади, пов'язані з патологією залоз внутрішньої секреції, частіше щитоподібної залози. Є ряд досліджень, які пов'язують високий рівень тестостерону у чоловіків та жінок, а також естрогенів у жінок, зі схильністю до кримінальної та агресивної поведінки [2].

Ми переконані, що дане питання варто розглядати у межах нейропсихоімуноендокринології. Адже регулятором діяльності ендокринних залоз є гормони головного мозку, синтез яких значно залежить від психічної сфери.

Конституційні теорії. Намагання знайти кореляцію між конституцією людського тіла (антропометричними стигмами) та делінквентністю. Найвідомішою у цьому напрямку є робота У.Шелдона. На його думку, атлетичний (мезоморфний) тип є найбільш активний, домінуючий і схильний до агресії. Подібне бачення зустрічаємо і Е.Кречмера [2]. Проте, він мав справу з психічно хворими, тому перенесення повністю робити на всю популяцію недоречно.

Етимологічний підхід К.Лоренца ґрунтується на запропонованих Ч.Дарвіном законах природного відбору і спадковості, розглядає агресивну поведінку як вроджений інстинкт експансії та боротьби за виживання. Сила агресії залежить від нагромадженої агресивної енергії і сили

специфічних стимулів. Чим більше енергії, тим менший потрібен стимул, і навпаки. Велику стурбованість у вченого викликала висока внутрішньо-видова агресія у людства [9].

Соціологічні теорії розглядають девіантну поведінку в межах соціологічного підходу.

Праця "Самогубство" Є. Дюркгейма вважається першим дослідженням у соціології, яке показало, що суїцид, як девіантність, визначається особливстю соціальних взаємин, а не індивідуально-психологічними особливостями особистості. Заслуговує уваги концепція про аномії – стан суспільства, коли попередня система регулювання норм і цінностей зруйнована, а нова ще не сформована. У сучасному суспільстві аномія вважається найбільш небезпечним явищем. Останнім часом наше суспільство часто стикається з цим явищем [6].

Теорії соціальної напруги. Найбільш відомою теорією вважається теорія соціальної напруги Р.Мертон, витоками якої є концепція аномії Е. Дюркгейма. Суть полягає в тому, що протиріччя між цінностями, на які скеровує суспільство людей, і можливостями їх досягнути за встановленими правилами породжує злочинність. Р.Мертон виокремив п'ять типів реакції у даній ситуації, коли людина прагне до матеріальних благ: конформізм – нормальна поведінка, коли засоби не перечить правилам; інновація – індивід визнає цілі суспільства, але застосовує несхвальні засоби для її реалізації; ритуалізм – невизнання цілей, але застосування прийнятних суспільством засобів досягнення; ретретизм – заперечення і цілей, і засобів досягнення, ізоляція від суспільства; бунт – невизнання ні цілей, ні засобів, а їхня заміна [13].

Субкультурна теорія зародилася в працях Т.Селіна (1938) "Конфлікт культур і злочинність". Чинником конфлікту між різними верствами населення вважав криміногенність. Згодом А.Коен сформував повноцінну теорію субкультур, у якій показано, що субкультура оберігає криміногенність від виховного впливу соціуму [2]. Теорія не пояснює, чому, будучи в тих самих соціальних умовах, одні люди приймають цінності субкультури, а інші ні.

Теорія конфлікту опирається на класову, економічну та етнічну нерівність. Засновником цього напрямку вважається К.Маркс. Т.Парсонс вважав, що суспільство формує такі правила, які враховують лише інтереси впливових і багатих, а інших верств не враховують. Моральна система суспільства є творінням багатих, в результаті чого вони визначають, що є девіацією, а що ні [12]. Цілі країни можуть ставати девіантними і порушувати міжнародні норми.

Теорія стигматизації та приклеювання ярликів, по суті, є різновидами теорії конфлікту. Е.Лемерт, Г.Беккер виявили, що підсилюючим чинником конфлікту, а згодом і девіантності, є наявність в осіб явних чи прихованих стигм

(ознак), які соціумом сприймаються вороже (наприклад, приналежність до певного етносу). Приклеювання ярликів суспільством виконує, з одного боку, профілактичну роль – присоромлює певну девіантну поведінку, а з іншого, може призвести до явного протесту і антисоціальної поведінки індивідів [16].

Психологічні теорії девіантної поведінки. Психологія особистості є найбільш складною, цікавою і уразливою до "ізмів" та "яств" з-поміж усіх галузей психологічної науки. Особистість до кінця незбагнена, багатогранна і майже завжди непередбачувана. Постійне намагання збагнути невлучиму сутність особистості породжує безліч концепцій, а згодом і теорій. Особистість самовизначаюча цілісність, яка складається із ставлення до себе, інших людей та довкілля.

Практично всі теорії розглядають особистість як вищу інстанцію, яка координує всю психічну діяльність, поведінкову активність, здатною адаптуватися до майбутнього у межах своїх можливостей. Кожна з теорій розкриває: 1) структуру особистості – стабільне, мінливе (динамічне) і як вони взаємодіють; 2) мотивацію – чому людина чинить саме так, а не інакше; 3) розвиток – який внесок роблять біологічні, соціальні та довкілля чинники у становленні особистості; 4) психопатологію – розуміння норми, патології, етіології, патогенезу, картини хвороби, картини здоров'я; 5) терапію – профілактика, лікування, реабілітація.

Когнітивна психологія, як добре відомо, є продовжувачем біхевіоризму у методологічному апараті та статистичних процедурах, а людину розглядає, зокрема нервову систему, як унікальний вид комп'ютера; терміни запозичені з теорії обчислювальних машин. Когнітивна психологія зосередилася на вивченні: сприйняття, навчання, пам'яті, мови, мислення і уяви. Маргінальне положення у вивченні посідають: афективна сфера, індивідуальні відмінності, особистість та психопатологія. На думку когнітивістів, інформацію всі люди кодують однаково, а світ сприймають кожен по-своєму – функція ментальних структур (внутрішня причинність). Цим власне і відрізняються від біхевіористів, де акцент ставиться на зовнішню причинність.

Когнітивна наука об'єднала в себе досягнення нейропсихології, теоретичної неврології, теорії обчислювальних систем, нейролінгвістики, антропології та філософії. Великий внесок зробила для розкриття характеристик розумної поведінки та пошуку структур мозку, які забезпечують її, префронтальна кора мозку [17].

Причинність девіантної поведінки вбачають в дисфункціях префронтальної кори мозку та когнітивних спотвореннях (негативні мисленнєві процеси). Перша причина має суто біологічне вирішення – когнітотропна фармакотерапія. Друга – на основі формальної та символічної логіки розроблена терапія, яка на когнітивному рівні поетапно здійснює заміщення негативних на позитивні мисленнєві процеси.

Гуманістична психологія черпає натхнення з XIV століття, коли з'явилися переконання, що людина повинна бути вільною і господарем свого життя, і ні держава (державні інституції), ні церква (теологічна доктрина) не повинні втручатися. Кожна людина унікальна, постійно знаходиться в процесі становлення, тому досвід і смисл є джерелом знань про неї, а не поведінка. Індивід самостійно обирає свій життєвий шлях – осмислений, вільний вибір для самоактуалізації, і бере відповідальність за свою самість і свої життєві звершення, а не підкріплений зовнішнім впливом (біхевіоризм) і не безсвідомими силами (психоаналіз). Розуміння цілісної особистості запозичене з генштальт-психології, а розкриття свого істинного "Я" з екзистенціальної психології.

А. Маслоу та Е.С'ютіч відкидали емпіризм через втрату особистості у масиві усереднених статистичних даних (номотетичний підхід), а застосували герменевтику – розуміння унікальності індивіда (ідіографічний підхід) через мистецтво та гуманітарні науки [3; 11].

Клієнт-центрована (недирективна) терапія К.Роджерса дозволяє клієнту самому визначити шлях свого зцілення та самоактуалізації. Адже людина за своєю природою є доброю і за сприятливих умов здатна реалізувати свій внутрішній потенціал для поступу. У кожного індивіда існує "феноменальне поле" (внутрішня реальність), яке складається з його життєвого досвіду та образу "Я", останнє оцінює всі складові цього поля. Девіації мають місце, коли максимально не збігаються ідеальний та реальний образи "Я".

У теорії мотивації А.Маслоу самоактуалізація людей, а точніше їхні цінності слугують для створення транскультурної, універсальної етичної системи, яка здатна подолати делінквентність [11].

Екзистенціальна психологія. В.Франкл вважав, що у структурі особистості є ноетичний вимір – свідомий, розумний, з прагненням до самопізнання і досконалості, що спонукає виходити за межі звичайного світосприйняття та світогляду. Він не пов'язаний ні з біологічними потребами, ні з буденними проблемами. Питання про сенс життя виникає під час "екзистенціального вакууму" ("екзистенціальної фрустрації"). Пошук сенсу життя у зовнішньому світі, у кожній ситуації, здійснює реалізацію самої особистості, виробляє вміння психологічно адаптуватися і зберегти своє "Я". Інколи девіантність є проявом декомпенсації психічних сил при неконтрольованому стресі (вивчена безпорадність) [19].

Психоаналіз, заснований З.Фройдом, одночасно був теорією особистості і методом психотерапії. Існує в організмі енергія сексуальної напруги лібідо, яка проявляє себе у "Воно". Ця психічна сила прагне до задоволення шляхом вдоволення базових сексуальних і агресивних потреб. З "Воно" походить "Я", яке ідентичне за природою, проте шукає оп-

тимальні та безпечні шляхи до задоволення. З "Я" бере свій початок "Над-Я", яке керується моральними принципами і стримує "Воно". Постійно відбувається конфлікт між "Воно" та "Над-Я", у якому "Я" виступає посередником (миротворцем). Дати волю "Воно" призводить до агресії та аморальності. Натомість його пригнічення призводить спочатку до появи захисних механізмів (проекція, реактивні утворення, інтроекція та витіснення), які мають девіантний ухил, а потім до "неврозу переносу" – нав'язливості та істерія [20].

Усвідомлення (пригадування) психотравмуючого чинника, тобто виведення його із підсвідомості, шляхом вільних асоціацій, звільняє людину від неврозу [20].

Е.Еріксон запропонував уточнення до теорії психосексуального розвитку З.Фрейда, саме перехід між стадіями породжує кризу, яка розвиває почуття ідентичності протягом всього онтогенезу ("Его-трансформації"); життєвий досвід дорослого життя здатен зцілити психічні рани з дитинства [5].

А.Адлер у психоаналізі створив свій соціально орієнтований підхід – індивідуальна психологія. Вважав, що рушійною силою у особистісному поступі є суспільство, яке прививає "комплекс неповноцінності" та "змагання сиблінгів" [5].

К.Юнг мав переконання, що причина неврозу криється не лише в минулому, як у З.Фрейда, а в теперішньому та намірах на майбутнє. Структура особистості складається з свідомого "Я" та колективного несвідомого (Персона, Аніма, Анімус, Тінь, Самість). У випадку коли "Я" не скерує енергію несвідомого у самоактуалізацію чи божественне, то виникає страждання душі – невроз [5].

К.Хорні вбачала причину неврозу не в сексуальній сфері, а в "базовій тривозі", яка береться із дитячої беспорядності у довірлі та страху бути покинутим. Нездатність сім'ї забезпечити любов'ю, захистом та турботою породжує девіації та тривогу. Шлях подолання – реальне "Я" повинно взяти верх над ідеальним "Я" [3; 5].

Е.Фром був переконаний, що людина залишилася сам на сам зі світом, втратила зв'язок із родом, який давав безпеку. Сучасне суспільство створило неприродні умови для розвитку людини, а саме: здатність розмірковувати замінило інстинкти пристосування до життя; міфологічний та релігійний світогляди, які формували рід, витіснені філософським та науковим. Це все породжує фрустрацію, ворожнечу та невдоволення, частковим проявом яких є девіантна поведінка [3; 5].

Екологічна психологія Р.Баркера причинність поведінки вбачає не в особистісних відмінностях, а поведінкових сетінгах – середовищах, де існують стійкі патерни поведінки (магазин, церква, футбольне поле...),

умовою реалізації яких є наявність типових фізичних предметів (магазин – товари, прилавки, продавців...) та розмежування зони його дії (магазин – його приміщення та територія). Довкілля складається з наповнених поведінковими сетінгами високоорганізованих конструктивів (магазин – склад, торговий зал, каси, офіс, допоміжні приміщення...), які одночасно є і автономними, і частиною інших конструктивів. До речі, індивід також розглядається як сукупність конструктивів.

Стабільність сетінгів у середовищі забезпечується функціонуванням схем (контури взаємодії між компонентами): цільові – будь-яка дія має доцільність; програмні – правила гри в певному сетінгу; антидевіантні – корегуючі дії при порушенні процесу розгортання сетінгу; заборонні – дії скеровані на усунення перешкоди у реалізації сетінгу [14].

Гармонія у структурі довкілля та ліквідація сетінгів, де потенційно може з'явитися девіантна поведінка, а також належне функціонування схем – унеможливує появу девіантної поведінки.

У теорії соціального наочіння А.Бандури існує зворотний (реципрокний) зв'язок між поведінкою, суб'єктивними змінами та змінами у довкіллі. Феномен обсервативного (споглядаючого) наочіння, а також когніції (сукупність ментальних процесів) пояснюють неймовірну пластичність людської поведінки та відключення моральної відповідальності [1]. Як схвальна, так і девіантна, поведінка до деякої міри може свідомо формуватися через виховну доктрину у суспільстві.

Постмодернізм стверджує, що об'єктивне розуміння світу неможливе, оскільки всі знання соціального сконструйовані зі слів, семантика яких залежить від соціальних процесів і змінюються з часом і в різних соціальних групах. Постмодернізм здійснив заміщення універсальних систем знань на локальні знання, універсальну семантику знань на локальну семантику. Те саме з нормою і знаннями, вони мають значення лише в межах даної спільноти, а не є питанням об'єктивної істини.

Діалектична психологія в центрі уваги ставить взаємини між конкретно людиною і довкіллям, а не одному із крайнощів діалектичної єдності. Незалежно чи це ідеалістична (Древній Китай, Древня Греція, німецька класична філософія...), чи матеріалістична (Ф.Енгельс, К.Маркс) діалектика вивчає саме явище, як таке, а не зациклюється на причинності його походження. Діалектичний процес безкінечний (теза-антитеза-синтез), і його можна вибудувати так, що пошук істини дасть той результат, який завчасно визначається [10]. Адже оперуємо словами та думками, а думка, як відомо, не тотожна реальності. Не даремно діалектику облюбували тоталітарні системи. Наука стає служницею "ізмів".

Висновки та перспективи дослідження. Аналіз фахової літератури з проблеми девіантної поведінки засвідчив, що немає єдиного погляду на

причинність девіантної поведінки. Біологічні теорії показують потенційну вроджену передиспозицію до девіацій, проте не останню роль, як тригеру, видводять соціуму та довкіллю. Соціальні теорії вичерпно описують мінливість норм, дисоціацію девіації в норму, і навпаки; розкривають генезу, джерела появи та зникнення девіантної поведінки; як власні культурні та історичні надбання, суспільні норми та установи намагаються контролювати поведінку людини. Проте не мають пояснення, чому в ідентичних соціальних умовах одні індивіди стійкі до девіантності, а інші легко піддаються.

Психологічні теорії девіантної поведінки мають орієнтацію на біологічні, соціальні чи особистісні чинники причинності. Однак в більшості чистокровних теорій мало, зазвичай прослідковується долучення ще одного чинника, або запозичення методології дослідження з суміжних галузей.

Важко не згадати про фемінізм. Наука, політика, армія вважається прерогативою чоловіків. Методологія пізнання, теорії здебільшого є баченням світу через чоловіче світосприйняття та світорозуміння. Все поміщене в маскулінний контекст, а це усічене знання про дійсність. Природа створила в людині внутрішньовидовий диморфізм та дименталізм (дипсихізм). Вважаємо, що необхідно активно залучати жінок у науку і створювати жіночі теорії девіантної поведінки.

Психологічні теорії девіантної поведінки розглядають особистість ще й у філософській традиції – людину як таку, усереднену, часто без гендерних особливостей, не беруть до уваги нейропсихологічні особливості в нормі, межових станах та патології. На наше переконання, сучасна парадигма девіантної поведінки повинна опиратися на ситуацію та нейропсихологічні особливості особистості. Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку вбачаємо у методології сучасної нейропсихології. Еклектичність цієї науки є найоптимальнішим вибором для цілісного вивчення девіантної поведінки.

У плані психотерапії, беручи до уваги багатогранність феномену девіантної поведінки, ми вбачаємо наступний вихід – створення метатеоретичного підходу для застосування психотерапевтами у корекції девіацій.

Список використаних джерел

1. Бандура А. Теория социального научения / А. Бандура. – СПб. : Евразия, 2000. – 320 с.

2. Бартол К. Психология криминального поведения / К. Бартол. – СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК. – 352 с.

3. Бурлачук Л.Ф. Психотерапия: психологические модели : учебник для вузов / Л.Ф. Бурлачук, А.С. Кочарян, М.Е. Жидко. – СПб. : Питер, 2003. – 472 с.

4. Грис А.М. Теорія і практика підготовки психологів до роботи з соціально дезадаптованими неповнолітніми : монографія / А.М. Грис ; НАПН України, Ін-т психології ім. Г.С. Костюка. М.Е. – К. : Геопринт, 2013. – 280 с.
5. Гуревич П.С. Психоанализ. – Т. 1. Фрейдизм и неопрейдизм. – [2-ое изд., перераб. и доп.] / П.С. Гуревич. – М. : Юрайт, 2013. – 531 с.
6. Дюркгейм Э. Самоубийство: Социологический этюд / пер. с фр. с сокр. ; под ред. В.А. Базарова / Э. Дюркгейм. – М. : Мысль, 1994. – 399 с.
7. Калита В.В. Введение в экологическую психологию. – Часть 1. Феномен экологичности в эколого-психологических исследованиях : учебное пособие / В.В. Калита. – Владивосток : ДВГМА им. адмирала Г.И. Невельского, 2000. – 59 с.
8. Ломброзо Ч. Преступный человек / Ч. Ломброзо. – М. : Эксмо ; МИДГАРД, 2005. – 876 с.
9. Лоренц К. Агрессия (так называемое "зло") : пер. с нем. / К. Лоренц. – М. : Издательская группа "Прогресс" ; "Универс", 1994. – 272 с.
10. Максименко С.Д. Загальна психологія : навч. посібник / С.Д. Максименко, В.О. Соловйенко. – К. : МАУП, 2000. – 256 с.
11. Маслоу А. Г. Мотивация и личность / А.Г. Маслоу. – СПб. : Евразия, 1999. – 478 с.
12. Мацкевич И.В. Социальная структура в теории Т. Парсона : автореф. дисс. ... к-та соц. наук : 22.00.04 / Мацкевич И.В. ; Бурятский гос. университет. – Улан-Уде, 2002. – 21 с.
13. Мертон Р. К. Социальная теория и социальная структура / Р.К. Мертон. – М. : АСТ ; Хранитель, 2006. – 873 с.
14. Панов В.И. Экологическая психология: Опыт построения методологии / В.И. Мертон. – М. : Наука, 2004. – 197 с.
15. Равич-Щербо И.В. Психогенетика / И.В. Равич-Щербо, Т.М. Марютина, Е.Л. Григоренко. – М. : Аспект Пресс, 2000. – 447 с.
16. Смелзер Н. Социология : пер. с англ. / Н. Смелзер. – М. : Феникс. 1994. – 688 с.
17. Солсо Р. Когнитивная психология. – [6-е изд.] / Р. Солсо. – СПб. : Питер, 2006. – 589 с.
18. Ткач Б.М. Концепції адитивної поведінки учнівської молоді / Б.М. Ткач // Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. Максименка С.Д. – К., 2004. – Т.7, #3. – С. 232-243.
19. Франкл В. Сказать жизни "Да!": психолог в концлагере / В. Франкл ; пер. с нем. – М. : Альпина, 2009. – 239 с.
20. Фрейд З. Тотем и табу / З. Фрейд. – М. : Олимп ; М. : АСТ, 1997. – 448 с.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Bandura A. Teoryja socyal'nogo nauchenyja / A. Bandura. – SPb. : Evrazyja, 2000. – 320 s.
2. Bartol K. Psihologija krymynal'nogo povedenija / K. Bartol. – SPb. : Prajm-EVROZNAK. – 352 s.
3. Burlachuk L.F. Psihoterapija: psihologicheskye modely : uchebnyk dlja vuzov / L.F. Burlachuk, A.S. Kocharjan, M.E. Zhydko. – SPb. : Pyter, 2003. – 472 s.
4. Grys A.M. Teorija i praktyka pidgotovky psihologiv do roboty z social'no dezadaptovanyimi nepovnochnymi : monografija / A.M. Grys ; NAPN Ukrai'ny, In-t psihologii' im. G.S. Kostjuka. M.E. – K. : Geoprynt, 2013. – 280 s.
5. Gurevych P.S. Psihoanalyz. – T. 1. Frejdyzm y neofrejdyzm. – [2-oe yzd., pererab. y dop.] / P.S. Gurevych. – M. : Jurajt, 2013. – 531 s.
6. Djurkgejm E. Samoubyjstvo: Socyologicheskyj etjud / per. s fr. s sokr. ; pod red. V.A. Bazarova / E. Djurkgejm. – M. : Mysl', 1994. – 399 s.
7. Kalyta V.V. Vvedenye v ekologicheskuju psihologiju. – Chast' 1. Fenomen ekologichnosti v ekologo-psihologicheskyh yssledovanyjah : uchebnoe posobyje / V.V. Kalyta. – Vladyvostok : DVGMA ym. admyrala G.Y. Nevel'skogo, 2000. – 59 s.
8. Lombrozo Ch. Prestupnyj chelovek / Ch. Lombrozo. – M. : Eksmo ; MYDGARD, 2005. – 876 s.
9. Lorencz K. Agressija (tak nazyvajemoje "zlo") : per. s nem. / K. Lorencz. – M. : Yzdatel'skaja gruppa "Progress" ; "Unyvers", 1994. – 272 s.
10. Maksymenko S.D. Zagal'na psihologija : navch. posibnyk / S.D. Maksymenko, V.O. Solovijenko. – K. : MAUP, 2000. – 256 s.
11. Maslou A. G. Motyvacija y lychnost' / A.G. Maslou. – SPb. : Evrazyja, 1999. – 478 s.
12. Mackevych Y.V. Socyal'naja struktura v teoryi T. Parsona : avtoref. dyss. ... k-ta soc. nauk : 22.00.04 / Mackevych Y.V. ; Burjatskyj gos. unyversytet. – Ulan-Ude, 2002. – 21 s.
13. Merton R. K. Socyal'naja teoryja y socyal'naja struktura / R.K. Merton. – M. : AST ; Hranytel', 2006. – 873 s.
14. Panov V.Y. Ekologicheskaja psihologija: Opytt postroenyja metodology / V.Y. Merton. – M. : Nauka, 2004. – 197 s.
15. Ravych-Shherbo Y.V. Psihogenetyka / Y.V. Ravych-Shherbo, T.M. Marjutyna, E.L. Grygorenko. – M. : Aspekt Press, 2000. – 447 s.
16. Smelzer N. Socyologija : per. s angl. / N. Smelzer. – M. : Fenyks. 1994. – 688 s.
17. Solso R. Kognityvnaja psihologija. – [6-e yzd.] / R. Solso. – SPb. : Pyter, 2006. – 589 s.
18. Tkach B.M. Konceptii' adytyvnoi' povedinky uchnivs'koi' molodi / B.M. Tkach // Aktual'ni problemy psihologii'. Zbirnyk naukovykh prac' Instytutu

psychologii' im. G.S. Kostjuka APN Ukraïny / za red. Maksymenka S.D. – K., 2004. – T.7, #3. – S. 232-243.

19. Frankl V. Skazat' zhyzny "Da!": psiholog v konclagere / V. Frankl ; per. s nem. – M. : Al'pyna, 2009. – 239 s.

20. Frejd Z. Totem y tabu / Z. Frejd. – M. : Olymp ; M. : AST, 1997. – 448 s.

B.M. Tkach. Theories of deviant behavior. *Main theories of deviant behavior are described. Main tasks are defined: to analyze theories of the deviant behavior in psychology, biology and sociology, to find out which theories can be used to build a modern paradigm of deviant behavior, to determine presence of heuristic and constructive approaches for psychocorrection of people with deviant behavior. The view at causes of biological theories in the innate predisposition for deviations is characterized. The essence of social theories which describe unsteadiness of standards, transition of deviations into norm and the other way round, is opened. Incapability of theories to explain the stability of ones and pliability of others to the deviation in identical social conditions is determined. The orientation of psychological theories of deviant behavior to the biological, social and personal factors of causality is described. General tendency in explaining the causality with the help of one more factor or loaning of methods from the overlapping branches is discovered. You can make a continuum theories of deviant behavior from social to biologically determined. Ecopsychology (R.Barker) – social learning theory (A.Bandura) – individual psychology (A.Adler) – psychoanalysis (C.Jung, K.Horney, E.Fromm) – humanistic psychology (A.Maslow) – existential psychology (V.Frankl) – cognitive psychology – psychoanalysis (S.Freud, E.Erikson). Because of total domination of male-made theories of deviant behavior, involving female into scientific researches is recommended. Modern paradigm of deviant behavior which has to base on the situation and neuropsychological peculiarities of human personality is also suggested. Perspectives of following researches in this direction are seen in the methodology of modern neuropsychology. Creation of metatheoretic approach which can be used in correction of deviations is offered in terms of psychotherapy.*

Key words: deviant behavior, personality, norm, neurosis, correction, neuropsychology.

Отримано: 5.02.2015 р.

УДК 37.015.3:316

В.В. Турбан

САМОРОЗВИТОК ЯК СУТТЄВИЙ ЧИННИК СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ У ПРАЦІВНИКІВ МЕДИЧНОГО ПРОФІЛЮ

В.В. Турбан. *Саморозвиток як суттєвий чинник становлення професіоналізму у працівників медичного профілю. У статті представлено теоретичний аналіз проблеми саморозвитку особистості лікаря-психолога в професії та ідеальна модель успішного спеціаліста. Експериментальне дослідження показало, що виділені фактори моделі дозволяють уточнити вимоги до успішності професійної діяльності представника медичного*